

Eesti hariduskultuuri üks sajand

Väino Sirk, Veronika Varik. Eesti hariduse 100 aastat. Tallinn: Post Factum, 2018, 192 lk.

Peeter Järveldaid*

Meie kaks tuntud haridusajaloolast Väino Sirk ja Veronika Varik on koostanud „Eesti Vabariik 100“ raamatusarjas meie kultuuripildi jaoks olulise ülevaate Eesti hariduse ajaloo kohta. Teose alapealkirjaks on autorid valinud „Rahvusliku kooli teekond aastail 1918–2018“. Minule meenutab see kuulsalt prantsuse ajaloolase Jacques Le Goffi (1924–2014) mõtet, et ajaloo rääkimine ongi kõige viljakam asi, kui me teeme seda reisirakenduse ajaks ja ruumiks.

Autorid alustavad oma teekonda tegelikult aastast 1905, kui Venemaa „rahvaste kevadel“ saadi hakata tõeliselt võitlema eesti keele laiema kasutamise eest esialgu algkoolides ja siis juba ka kooli kõrgemates astmetes. Jagades selle teekonna erinevateks perioodideks, milles eriline koht on aegadel, kus oleme vaba rahvana saanud ise oma kooli arengut suunata. Autorid tõdevad, et eesti kooli senine areng on näidanud: ikka on eksinud need, kes mingil hetkel on arvanud, et nad on loonud juba siin Eestimaal täiusliku koolisüsteemi. Elu on nende optimistide väiteid korrigeerinud ja pigem veennud meid selles, et kool on pidevalt arenev ja arendamist vajav nähtus. Seega, kooli ajalugu ei saa kunagi lõppeda.

Autorid on professionaalselt suutnud näidata, et juba ärkamisajast alates on eestlased mõistnud, et rahvuslikku kooli tulebki ise ülal pidada. See teadmine on väga vajalik tänaseski päevas. Eesti kooli saame ka täna vaid meie ise ülal pidada, samuti edukalt arendada ja heade õpetajatega varustada. Autoritele tuleb tänu

* Peeter Järveldaid (1957), PhD, õigusajaloolane, Tallinna Ülikooli dotsent, olnud Tartu Ülikooli, Akadeemia Nord, Tallinna Ülikooli, Tjumeni Riikliku Ülikooli, Zetisu Riikliku Ülikooli ja Tallinna Ülikooli professor. Juhtinud Sisekaitseakadeemiat, Eesti Mereakadeemiat. Olnud Zetisu Riikliku Ülikooli arendus ja innovatsiooni alal prorektor (Kasahstanis) ja Eesti Mereakadeemia teadusprorektor, peeter.jarvelaid@tlu.ee

avaldada, et nad on just laiema ajaloo huviliste ringi jaoks pannud raamatusse illustatsioonid ja teinud vajalikud rõhuasetused, et igapäevaselt kooli ajaloo mitte tegelev lugeja saaks oma ajaloo pildi jaoks mõned vajalikud orientiirid, mis aitavad tal Eesti ajalugu mõista laiemalt, koolide ajaloo kaudu. Nii on raamatus tore viide ja fotogi kunagisest Tallinna Linna 21. Algkooli hoonest, mida tuleb lugeda Eesti Vabariigi esimeseks moodsaks koolihooneks üldse, omamoodi meie omariikluse koolisüsteemi näidishooneks. Täna lugejale oleks parema arusaamise jaoks oma aja Eesti moodsast koolist fotod, sest tollase kooli lähedusse oli ehitatud õpetajate elumaja. Just sellise koolikompleksi kaks hoonet näitavad tõeliselt seda tollast moodsat, aga pigem pika ajaloo austavat suhtumist õpetajatesse.

Raamatus on vaieldav periood jagatud kolme ossa: aastad 1918–1940, seejärel 1940–1991 ning viimases osas on vaatluse all juba uusim aeg ehk aastad 1991–2018. Autorid on Eesti kooli käsitlemisel jäänud kindlaks territoriaalsuse põhimõttele ja seetõttu pole eraldi käsitlemist leidnud eesti koolid väljaspool Eesti ala. Seda ei saa päris õigeks pidada, sest eesti pagulaste põnnistused aitasid juba DP-laagrites Saksamaal luua omad koolid, samuti kõikjal mujal, kuhu oli kogunenud veidi suurem eestlaste kogukond (ka NSV Liidu alal, näiteks kas või Petseri eesti kooli edasikestmine ka Teise maailmasõja järel juba Pihkva oblastis ning eestlaste asundustes Siberis, Krimmis, Kaukaasias jm.).

Väino Sirk ja Veronika Varik on selleks selgrooks Eesti kooli ajaloo lugenud mentaalset kindlust, mis on aidanud selles koolisüsteemis tegutsenud õpetajatel ka raskeimatel, välise poliitilise surve aegadel ilmutada sisemist eneseteadvust ja väärikust. Seda mentaalset kindlust on aidanud hoida meie kooli varasema ajaloo traditsioon, mis on teinud meid hariduseksu rahvaks. Eestikeelse kooli kõrge taseme saavutamise nimel on tehtud suuri pingutusi, selleks on vaeva näinud mitmed põlvkonnad õpetajaid. Raamatu autorid ajaloolastena jäävad kõrvale otsuste hinnangute andmisest tänase päeva arengutele Eesti koolis (ja ka kõrgkoolides), kuid ajalugu hästi tundvate erialainimestena ei saa nad jätta hoiatamata mõningate tendentside eest, mis viimastel aastakümnetel on ilmnenud eriti kõrghariduse süsteemis, kus kergekäeliselt heidetakse kõrvale ratsionaalne tasakaal eesti ja inglise keele kasutamisel teadus- ja õppetöös. Eestis räägitakse täna eesti keele puhul ikka kui emakeelest, aga sageli unustatakse rõhutada, et Eesti Vabariigi sünniga sai eesti keelest sün-

dinud riigi riigikeel. Riigikeelt kasutavad oma töös riik, riigi parlament, valitsus ja kohtud. Riigikeele totaalse oskuse nõue oleks rahvusvahelisel tasandil palju mõistetavam kui jutt ühe riigis räägitava keele staatusest.

Sajandipikkuse arengu kokkuvõtteks nendivad raamatu autorid, et Eesti koolis valitsevad haridusidealism on aidanud tagasi lükata erinevate võimude kõik katsed muuta kool praktilise elu polütehnikumiks. Autorite heal faktitundmisel põhinev analüüs Eesti kooli ajaloost aastatel 1918–2018 jõuab vahekokkuvõttena järeldusele, et meie kooli senine areng on tõestanud: rahvus ja kultuur on ikka hea tervise juures, kui ühiskonnas investeeritakse haridusse kui kõrgeimasse eesmärki ja mitte kui ärisse. Väino Sirki ja Veronika Variku Eesti kooli ajalooline ülevaade on heaks aluseks, millele toetudes saab edaspidi seda uurimisspektrit kindlasti laiendada.

Koostöös Läti ja Leedu kooliajaloolastega on neil seni juba ilmunud kaks ingliskeelset ülevaadet Balti riikide hariduse ja kooli ajaloost: „Hariduse ja pedagoogilise mõtte ajalugu Balti riikides alates 1940: ülevaade“ (*History of Education and Pedagogical Thought in the Baltic Countries up to 1940: an Overview*, 2009) ning „Pedagoogika ja haridusteaduste ajalugu Balti riikides alates 1940 kuni 1990: ülevaade“ (*History of Pedagogy and Educational Sciences in the Baltic Countries from 1940 to 1990: an Overview*, 2013). 2019. aastal peaks ilmuma selle koostööprojekti kolmas osa „Pedagoogika ja haridusteadused postsovetlikes Balti riikides 1990–2004: võimalused ja väljakutsed“ (*Pedagogy and Educational Sciences in the Post-Soviet Baltic States, 1990–2004: Changes and Challenges*). Senisest koostööst naabermaade teadlastega on uurijatel olnud kindlasti kasu, sest tehes nüüd uuesti ülevaate meie koolisüsteemi arengust viimase saja aasta jooksul, on juba tunda seda kõrgemat üldistustaset, mida meie autorite töödes ei leia just sageli.

Meie pedagoogika ajaloo vastu tuntakse muuseumi palju suuremat huvi, kui me isegi endale ette oskame kujutada. Näiteks Kesk-Aasia riikide (Kasahstani) pedagoogikaspetsialistid on mulle rääkinud, et nemad oma kooline reforme tehes jälgivad väga tähelepanelikult, mida Eestis tehakse, ning vahel leiavad mõndagi ülevõtmisväärsust ka meie koolikorralduse varasemast ajast. Selline kogemus saab ajaloolase hingele olla vaid kosutavaks süstiks, sest üks me ikka vahel usu, et hea ajaloo tundmine tuleb ka meie kooli arendajatele alati kasuks.

Reaalkooli karmid aastad

Märt Karmo. Tallinna Reaalkool kannatuste aastast ikestatud aega.

I köide: Tallinna Reaalkool (II Keskkool) kannatuste aastal 1940–1941. Tallinna Reaalkool (II Gümnaasium) pruunidel okupatsiooniaastatel 1941–1944, 621 lk.; II köide: Tallinna Reaalkool (II Keskkool) siinpool raudset eesriiet aastail 1944–1954, 527 lk. Tallinna Reaalkool 2019.

Peep Pillak*

Raamatut „Tallinna Reaalkool kannatuste aastast ikestatud aega“ esitleti Reaalkooli ajaloolises aulas täissaalile käesoleva aasta 25. jaanuari õhtul. Esitluse juhatas sisse Reaalkooli direktor Ene Saar, seejärel tutvustas raamatu autor Märt Karmo oma teost ja selle saamisluhu, õhtul ilmetasid palad raamatuga kajastatud ajastu muusikast. Eesti kooliajalugu sai taaskord olulise täienduse.

Eestlasi peetakse haridust hindavaks rahvaks ja meie kooliajalugu on päris põhjalikult uuritud, ridamisi on ilmunud ka raamatuid Eesti koolide ajaloost, mille üleslugemine siinkohal läheks liiga pikale. Tallinna Reaalkool on alates 1881. aastast järjepidevalt tegutsenud õppeasutus ja selle vilistlaste hulgas on suur hulk Eestis ja Eestist väljaspoolgi tuntud inimesi. Üks Reaalkooli vilistlasi on Märt Karmo, hariduselt majandusgeograaf, kes kokku seadnud oma kooli väga põhjaliku ajaloo. Käesoleva aasta alguses ilmunud kaheköiteline Reaalkooli ajalugu aastatest 1940 kuni 1954 on jätkuks Märt Karmo sulest 2011. aastal ilmunud kaheköitelisele „Must-kuldne müts me peas ...“ (I köide: Tallinna Reaalkool 1917–1920, 317 lk.; II köide: Tallinna Reaalkool 1920–1940, Saksa Reaalkool 1919–1939, 932 lk.). Kokku on Märt Karmo neljas köites kirja pannud pea 2400 lehekülge, kus on käsitletud Tallinna Reaalkooli saja kolmekümne seitsme aasta pikkusest ajaloost kolmekümmend seitset aastat. Kuna esimesest kahest osast „Must-kuldne müts me peas ...“ on Väino Sirk juba Tunas 2012, nr. 3 kirjutanud, siis